

Vergeten vrouwen

Vrouwelijke kunstenaars ontdekken de collectie-Kortenbergh

© Fia Cielien, The Great Escape, 2017

—
Meer dan 20 vrouwelijke kunstenaars antwoorden op werken van 'vergeten vrouwen', opgediept uit het archief van de beeldende therapie in het Universitair Psychiatrisch Centrum KU Leuven. Ontdek de tentoonstelling van een buitengewoon inspirerende dialoog in hartje Leuven.

Vergeeten vrouwen

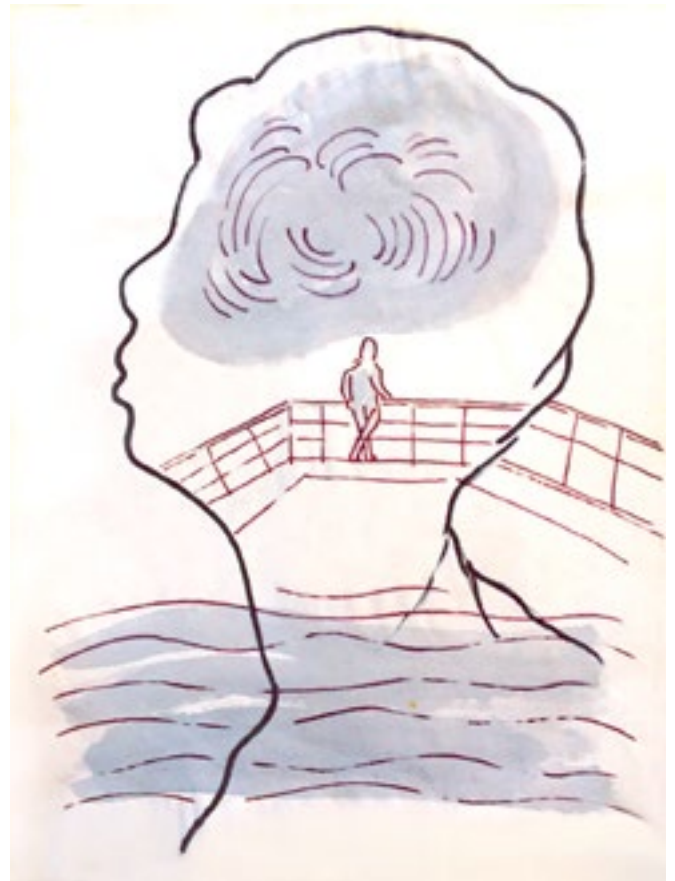
Vrouwelijke kunstenaars ontdekken de collectie-Kortenberg

Meer dan 20 vrouwelijke kunstenaars reflecteren op werken van 'vergeten vrouwen', opgediept uit het archief van de beeldende therapie in het Universitair Psychiatrisch Centrum KU Leuven. Zij antwoorden op een verzameling beeldend werk van patiënten die vanaf 1963 tot stand kwam in wat toen nog het UC Sint-Jozef Kortenberg heette. In het psychiatrisch centrum verbleven uitsluitend vrouwen, veelal onder gedwongen statuut, afgezonderd van de maatschappij, 'vergeten'.

De tentoonstelling *Vergeeten vrouwen* loopt van 24 februari tot en met 17 april 2020 bij Cera, Muntstraat 1, 3000 Leuven, op maandag, woensdag, donderdag en vrijdag van 9.00 tot 17.00 uur. Gesloten op vrijdag 27 maart. Vrije toegang.

© Anoniem, jaren 1960

© Anoniem, jaren 1960

© M., jaren 1960

© Eva Beazar, *A constructed family*, 2016

Vrouw-zijn

Het psychiatrisch centrum in Kortenberg startte in 1963 met creatieve therapie, destijds een innovatieve behandeling die slechts op enkele plaatsen in Europa aangeboden werd. Vrouwen waren tweederangsburgers en de vooroordelen ten opzichte van psychisch kwetsbare personen maakten dat patiëntes gebukt gingen onder een dubbel stigma. Maar dankzij de beeldende therapie konden sommigen onder hen zich artistiek ontplooiën en zo ontsnappen aan de vergetelheid en het stigma. “Gelukkig is er vooruitgang geboekt in de emancipatie van de vrouw en van personen met een psychische kwetsbaarheid”, licht psychiater Erik Thys, curator van de tentoonstelling, toe. “Toch hebben we nog een lange weg te gaan. Kunst is een prachtig en precies medium om de menselijke conditie en bij uitstek deze maatschappelijke vraagstukken vorm te geven. Daarbij komt dat de link tussen psychische kwetsbaarheid en creativiteit als een tegengif ingezet kan worden tegen de nog bestaande vooroordelen. Daarom nodigen

we hedendaagse vrouwelijke kunstenaars uit om met eigen werk in dialoog te gaan met werken van de collectie-Kortenberg uit de jaren 1960. Of zij al dan niet zelf met een psychische kwetsbaarheid leven is niet relevant voor dit project. We gaan er van uit dat dit voor sommigen als een creatieve meerwaarde kan werken.”

Sommige hedendaagse kunstenaars reageerden op specifieke werken uit de collectie, anderen vertrokken van een vogelperspectief. Allen gingen ze de dialoog aan met vrouwelijke kunstenaars van een andere generatie. Voor het overige spelen tegenstellingen geen rol in deze tentoonstelling. Niet die tussen mannen en vrouwen –er zijn geen mannelijke deelnemers– en al helemaal niet tussen kunstenaars en psychisch kwetsbare mensen, wegens meer gelijkenissen dan verschillen. Deze tentoonstelling vertelt dus een verhaal over artistieke passie, psychische kwetsbaarheid, stigma en vrouw-zijn.

© Anoniem, jaren 1960

© Leen Voet, *M & A #4*, 2014

De collectie-Kortenberg

De collectie-Kortenberg groeide vanaf 1963 uit tot een archief met een duizendtal individuele dossiers van patiënten met daarin ook werk van een uitzonderlijke artistieke kwaliteit. Topwerken kwamen terecht in tentoonstellingen in binnen- en buitenland, onder meer in de legendarische tentoonstelling *Open Mind (Closed Circuits)* van Jan Hoet in het S.M.A.K. (1989). De omvangrijke collectie is zorgvuldig bewaard, maar omdat de werken kwetsbaar zijn is er nood aan optimale conservering, registratie en documentatie van de werken. Daarvoor liet het UPC KU Leuven, initiatiefnemer voor de tentoonstelling, zich adviseren door deskundigen van het Museum Dr. Guislain in Gent. Op langere termijn beoogt het UPC KU Leuven om de collectie te onderzoeken en te digitaliseren. Het werk is historisch, wetenschappelijk en artistiek waardevol en verdient het om in tentoonstellingen en publicaties ruimer bekend gemaakt te worden.

© Sophie Nys, *Kellerloch*, 2019

De kunstenaars

Voor kunstwerken die in de psychiatrie tot stand gekomen zijn bestaat er van oudsher een spanningsveld tussen het respect voor het auteurschap van de kunstenaar en voor de privacy van de patiënt. Omdat de kunstenaars van de collectie-Kortenbergh allen overleden zijn is ervoor gekozen om alleen de naam te vermelden van de kunstenaars die in het verleden onder hun eigen naam tentoongesteld hebben. Zoniet werden initialen gebruikt. Onbekende, 'vergeten' kunstenaars werden vermeld als 'anoniem'.

Een kunstenaar die bij leven uitbundig exposeerde, was Nicole. Zij volgde een kunstopleiding nog voor haar psychiatrische verhaal begon en evolueerde in de jaren zestig van een zeker academisme naar een bijzonder vrije en originele stijl met een schitterende, omvangrijke productie van schilderijen en tekeningen. Haar werk werd ook in andere landen tentoongesteld.

Omdat het voor de patiënten beschikbare werkmateriaal beperkt was, valt een betrekkelijke uniformiteit van techniek en formaat van de vroege werken uit de collectie op: tekeningen en schilderijen op A4- en A3-formaat, soms met een opgelegde thematiek. Ook schriften waren populair, maar die zijn notoir moeilijk om tentoon te stellen.

Er was destijds weinig driedimensionaal werk, maar de uiterst verfijnde wassen beelden van A.d.S. vormen een knappe uitzondering. Zij verzamelde stompjes kaarsvet uit de kapel van het ziekenhuis die ze smolt en in blikken goot. In die blokken sculpteerde ze met werktuigen die ze zelf maakte uit baleinen van een corset omdat patiënten geen scherpe voorwerpen mochten bezitten. De sculpturen stellen personen voor zoals het koningspaar, maar verbeelden ook emoties zoals angst en melancholie.

De hedendaagse kunstenaars in deze tentoonstelling werken vanuit verschillende achtergronden en met een waaier van technieken.

Zo vertrekken Eva Beazar, Franciska Lambrechts, Els Opsomer en Indra Struyven van de fotografie en hanteren Fia Cielen, Anne Daems, Ellen De Meutter, Ciel Huybrechts, Nanou Vandecruys en Leen Voet diverse teken- en schildertechnieken. Textiel (weef-, brei- en naaiwerk) speelt een grote rol in het werk van Marijs Boulogne, Myriam Loyens en Hana Miletic. Driedimensionaal werk en installaties vind je bij Ekaterina Kaplunova, Valérie Mannaerts, Sophie Nys, Katrien Van Wambeke en Sophie Whettnall. Combinaties van deze technieken zie je bij Ria Pacquée, Iphigenia Tillieu, Ana Torfs, Anne-Mie Van Kerckhoven en Lien Van Ranst. De techniek is uiteraard slechts een aspect, de meeste werken kunnen ook als installatie worden gelezen.

© A.d.s., jaren 1960

© Nicole, jaren 1960

© Nicole, jaren 1960

© Els Opsomer, *Les dormeuses*, fragment, 1991

© Anoniem, jaren 1960

Teksten — Erik Thys

Redactie — Piet Desmet, Nico Krols, Sofie Mulier

Contact — communicatie@upckuleuven.be

UPC KU LEUVEN

Campus Kortenberg, Leuvensesteenweg 517, 3070 Kortenberg, 02 758 05 11

Campus Gasthuisberg, Herestraat 49, 3000 Leuven, 016 34 80 00

PVT ANDREAS

Campus Lubbeek, Binkomstraat 2, 3210 Lubbeek, 016 210 200

Campus Melsbroek, Vereeckenstraat 44, 1820 Melsbroek, 016 210 200

info@upckuleuven.be

www.upckuleuven.be

© Ciel Huybrechts, *AA-vrouw*, 2016

© Ana Torfs, *Microfiction 1*, 2019

Beeldende therapie

Beeldende therapie is een handelingsgerichte therapie. Met uitingsvormen, zoals tekenen, schilderen en boetseren, kan je inzicht in de eigen persoonlijke ontwikkeling verwerven. Uitdrukken, ervaren en bewust worden van je eigen psychisch (dis)functioneren gaan hier hand in hand met het ontdekken van creatieve, helende krachten in jezelf. De beeldende therapie laat ruimte voor het onbewuste. Het vrije karakter hiervan steunt op de driehoek medium, therapeut en patiënt.

Pionier voor de beeldende therapie in Kortenberg, 55 jaar geleden, was dr. Michel Outtier. Hij ontwierp er zelfs een specifiek gebouw voor. Aanvankelijk vertrok hij nog vanuit een louter diagnostische kijk op het beeldende werk van psychiatrische patiënten zoals in de 19de eeuw gangbaar was. Toen werd gezocht naar herkenbare psychiatrische symptomen, zoals dwang in repetitieve grafische motieven, psychose in vreemde voorstellingen, depressie in duistere taferelen. Maar in

Kortenberg zetten dr. Outtier en andere therapeuten ook in op de therapeutische werking van beeldende expressie.

“Tekenen, schilderen en beeldhouwen geven voldoening en betekenis, maar zijn ook een manier om zich te uiten als dat met woorden niet goed lukt”, zegt Erik Thys. “Voor sommige kunstenaars-patiënten stond het therapeutische op de voorgrond, voor anderen bood de beeldende therapie louter een atelier om hun eigen oeuvre te creëren. Terugkijkend kan je de collectie vandaag niet alleen zien als product van beeldende therapie, maar ook als kunst waarderen. Je kan de werken bovendien zien als een diagnostisch instrument, evenwel niet voor de patiënten, maar voor de psychiatrie en de maatschappij van toen.”

Bij de tentoonstelling *Vergeeten vrouwen* organiseert Metaforum, interdisciplinaire denktank van de KU Leuven, een lezingenreeks over de thema's kunst, psychische kwetsbaarheid, stigma en vrouw-zijn. De voordrachten vinden plaats in de tentoonstellingsruimte van Cera in hartje Leuven.

— **Nocturne #1**

**Kunst en stigma:
outsiders in de kunst
en in de maatschappij**

Donderdag **12 maart 2020**
onthaal 18.30 uur

Sprekers: **Yoon Hee Lamot**, curator Museum Dr. Guislain en **Erik Thys**, psychiater UPC KU Leuven en PSC St.-Alexius Elsene, voorzitter vzw KAOS

— **Nocturne #2**

**Kunst en psychische
kwetsbaarheid**

Maandag **23 maart 2020**
onthaal 18.30 uur

Sprekers: **Philippe Van Cauteren**, museumdirecteur S.M.A.K. en **Lut De Rijdt**, kinder- en jeugdpsychiater en voorzitter Belgische School voor Psychoanalyse

— **Nocturne #3**

Kunst, vrouw en psyche

Donderdag **2 april 2020**
onthaal 18.30 uur

Sprekers: prof. **Katlijne Van der Stighelen**, onderzoeksgroep Kunstwetenschappen, Faculteit Letteren KU Leuven en prof. **Johan Wagemans**, onderzoeksgroep Brein en Cognitie, Faculteit Psychologische en Pedagogische Wetenschappen KU Leuven

Inschrijven kan op www.upckuleuven.be/vergeeten-vrouwen

Organisatie — *Vergeeten vrouwen* is een initiatief van het UPC KU Leuven in samenwerking met Metaforum KU Leuven, Cera en vzw KAOS, met de steun van Commissie Actuele Kunst KU Leuven. **Samenstelling** — Erik Thys, Sofie Mulier en Mike Michiels. **Tentoonstellingsontwerp** — Richard Venlet. **Met dank aan** — de vergeten vrouwen — Bart Marius, Arnout De Cleene, Alexander Couckhuyt, Juan Pablo Plazas en Saïdya Vanhooren van het Museum Dr. Guislain. **Praktisch** — De tentoonstelling *Vergeeten vrouwen* loopt van 24 februari tot en met 17 april 2020 bij Cera, Muntstraat 1, 3000 Leuven, op maandag, woensdag, donderdag en vrijdag van 9.00 tot 17.00 uur. Gesloten op vrijdag 27 maart. Vrije toegang.